

DAŽĀDĪBAS TRENĪŅA PROGRAMMA BĒRNIEM, KURI MĀCĀS VISPĀRĒJĀS UN PROFESIONĀLĀS IZGLĪTĪBAS IESTĀDĒS

kopsavilkums

Saskaņā ar Bērnu aizsardzības centra un biedrības “Izglītības iniciatīvu centrs” 2024. gada 18. oktobrī noslēgto līgumu Nr. Nr. 4.3-4/138 par diskriminācijas mazināšanas kā vardarbības prevences mācību programmas nodrošināšanu izglītības iestādēs (dažādības treniņš).

Eiropas Sociālā fonda Plus līdzfinansētā projekta Nr. 4.3.6.9/2/24/I/001 “Ģimeņu vajadzību izpēte un atbalsts, stiprinot bērnu emocionālo noturīgumu krīzes, vardarbības situācijās” ietvaros.

Pasūtītājs: Bērnu aizsardzības centrs

Izpildītājs: Biedrība “Izglītības iniciatīvu centrs”

DAŽĀDĪBAS TREIŅA PROGRAMMA BĒRNIEM, KURI MĀCĀS VISPĀRĒJĀS UN PROFESIONĀLĀS IZGLĪTĪBAS IESTĀDĒS

Ievads

Dažādības treniņa programma bērniem izstrādāta dažādības un iekļaušanas veicināšanai, ilgtermiņā mazinot diskriminācijas, nevienlīdzības un vardarbības izplatību skolu vidē Latvijā. Programma izstrādāta kā atbalsta pasākums bērniem līdz 18 gadu vecumam psiholoģiskā un emocionālā noturīguma veicināšanai krīzes, vardarbības un diskriminācijas situācijās.

Diskriminācijas mazināšanas kā vardarbības prevences mācību programmas nodrošināšana izglītības iestādēs (dažādības treniņš) notiek saskaņā ar Bērnu, jaunatnes un ģimenes attīstības pamatnostādņu 2022.–2027.gadam 1. mērķa 1.2. rīcības virzienā “Visa veida vardarbības izskaušana” noteiktajiem mērķiem un uzdevumiem, uzlabojot zināšanas par nevardarbīgu uzvedību, mazinot visu veidu vardarbību, īstenojot preventīvus pasākumus jauniešiem un pedagogiem, veidojot drošu vidi izglītības iestādēs bez vardarbības.

Programmas mērķis: radīt izpratni par dažādību un veicināt skolēnu iecietību, sekmējot iekļaujošas vides veidošanos vispārējās un profesionālās izglītības iestādēs diskriminācijas mazināšanai un vardarbības prevencei.

Programmas uzdevumi:

- veicināt izpratni par dažādības veidiem, par stereotipiem, aizspriedumiem un procesiem, kas veicina diskriminējošas attieksmes veidošanos un stereotipu un aizspriedumu ietekmi uz cilvēku rīcību;
- sniegt zināšanas un praktiskus paņēmienus, lai uzlabotu saskarsmes un komunikācijas prasmes ar dažādām cilvēku grupām, neatkarīgi no viņu etniskās piederības, rases, veselības stāvokļa, vecuma, dzimuma, reliģiskās piederības un seksuālās orientācijas, un lai palīdzētu veidot pozitīvu, iekļaujošu, nediskriminējošu un nevardarbīgu skolas vidi;
- radīt iespējas, izejot cauri personiskai pieredzei, apzināties katra personisko attieksmi pret dažādām sabiedrības grupām, un sekmēt spēju analizēt personīgās pieredzes ietekmi uz savu rīcību un attiecībām ar līdzcilvēkiem;
- iepazīstināt ar atbalsta saņemšanas resursiem vardarbības un diskriminācijas gadījumos.

Sasniedzamie rezultāti:

- uzlabota izpratne par savu un citu cilvēku identitātes dažādību, par diskrimināciju raksturojošām pazīmēm un vardarbību veicinošiem apstākļiem;
- attīstītas praktiskās iemaņas diskriminācijas mazināšanai, veicot tādu gadījumu analīzi, kuri ietver etnisko piederību, rasi, veselības stāvokli, vecumu, dzimumu, reliģisko piederību un seksuālo orientāciju nevardarbīgas uzvedības īstenošanai;
- uzlabotas saskarsmes un komunikācijas prasmes ar līdzcilvēkiem, neatkarīgi no viņu piederības kādai konkrētai kultūrai un sociālajai grupai.

Programmas mērķauditorija: 5.-11.klašu skolēni (vispārējās un profesionālas izglītības iestāžu audzēkņi).

Programma tematiski ir veidota kā saturiski vienota bērniem no 10 līdz 18 gadiem, bet metodiski tā ir diferencēta trīs vecumposmiem: 5.-7. klašu skolēniem, 8.-9.klašu skolēniem, 10.-11. klašu skolēniem.

Diferencēšanas pa vecumposmiem pamatprincipi:

5.-7. klase: spēles - secinājums (kritiskā domāšana) - pārnese uz situācijām klasē, skolā (iespējamā rīcība).

Metodiski dominējoši tiek izmantoti spēles paņēmieni, tiek piedāvāta mazāk apjomīga informācija, diskusiju dziļums ir balstīts uz bērnu pieredzi, lēnāks darba temps.

Bērniem tiek rosināts sajust sevi un citus, saprast sevi un citus, zināt, ko darīt vai nedarīt.

8.-9. klase: aktivitātes, spēles un gadījumu izspēle diskusijas jautājumu izvirzīšanai – pārrunas, secinājumi, kopsavilkums – rīcības modelēšana.

Metodiski dominējoši tiek izmantotas spēles un aktivitātes savas rīcības apzināšanai, citu rīcības ceļoņu un seku apzināšanai un savas rīcības prognozēšanai.

10.-11. klase: aktivitātes un gadījumu analīze – diskusija un atziņas - izpratne par rīcību.

Metodiski dominējoši tiek izmantotas aktivitātes, kas rosina nepieļaut netaisnību, apjomīgāks informatīvais un gadījumu analīzes materiāls, darba temps ātrāks, diskusijas un pārdomas saturiski dziļākas.

Diferenciācija mācību procesā akcentēta arī caur neformālās pedagoģijas principu, kā iesaistīt bērnu sirdis, galvas un rokas. Bērnu sirdis un galvas ir iesaistītas, kad viņi mācās par savu un citu cilvēku identitātēm, kad viņi attīsta empātiju un kritiski domā par negodīgumu. Viņu galvas, sirdis un rokas iesaistās, kad viņi rīkojas, runā un nostājas pretī negodīgumam, diskriminācijai un vardarbībai:

Jūtas: kā es jūtos pret sevi, citiem un pasauli – identitāte un piederība.

Domas: ko es domāju par sevi, citiem un pasauli – refleksija un kritiskā domāšana.

Darbības: tas, ko es daru un kas man jādara – transformācija.

Šie simboli atlasīti ar nolūku, lai bērni labāk izprastu jēdzienus, kas saistīti ar dažādību, vienlīdzību, pretdiskrimināciju, iekļaušanu. Tie arī palīdz labāk izprast to, ko viņi var darīt, kā cīnīties pret diskrimināciju, kā novērtēt savu rīcību un priecāties par tiem, kuri ir atšķirīgi.

Programmas apguves procesa apraksts

Programmas īstenošana notiek vienā, divās vai trīs dienās (atkarībā no skolas iespējām nodrošināt skolēnu dalību programmā).

Ar katru grupu vienlaicīgi strādā viens lektors vai divi lektori.

Programmas metodoloģiskais apraksts

Dažādības treniņš šīs programmas ietvaros nozīmē kopīgs grupas mācību process, kura laikā ar interaktīvu mācību metožu palīdzību katrs dalībnieks attīsta izpratni par sevī esošiem stereotipiem, aizspriedumiem, apzinās to lomu skolā un plašākā sabiedrībā. Treniņa procesā tiek aplūkoti dažādi termini, veicināta izpratne par noteiktiem procesiem, kas norit starp personām no dažādām sociālajām grupām un kultūrām, tiek veicināti savstarpējie dialogi par dažādību. Tās ir grupu mācības, kas paredzētas, lai attīstītu prasmes, kas nepieciešamas, lai atvieglotu mijiedarbību ar dažādiem cilvēkiem.

Programmas satura apguve notiek, izmantojot neformālās izglītības metodes, kas palīdz veicināt sociāli iekļaujošu vidi un pilsonisko aktivitāti, kā arī veicina personīgo izaugsmi. Metožu izvēle balstīta uz drošas vides radīšanu un dalīšanos pieredzē. Interaktīvu nodarbību apjoms vidēji ir ~90%.

Dažādības treniņa primārais mērķis ir prasmju attīstība - spēles, situāciju izspēle, gadījumu analīze, kuru centrā ir piemēri attiecībā uz personu etnisko piederību, rasi, veselības stāvokli, vecumu, dzimumu, reliģisko piederību un seksuālo orientāciju. Programmu īstenošanā izmantotie metodiskie paņēmieni balstīti uz darbībām, kurās dalībniekiem būs iespēja izzināt dažādus jēdzienus, 'iziet caur' dažādiem izpratnes un domāšanas procesiem (personiskā un grupu līmenī), izprast savas un citu jūtas, vajadzības un attieksmi, uzklaut citus un izteikties sev drošā vidē. Nodarbības mērķētas intelektuālās attīstības stimulēšanai, domāšanai (laiks pārdomām), kā arī personisko atbilžu meklēšanai. Izvēle, par kurām diskriminācijai pakļautajām grupām tiks saturiski organizētas nodarbības, tiks balstīta uz katras konkrētās bērnu grupas pieredzi un esošo situāciju klasē, skolā, ģimenē vai vietējā kopienā.

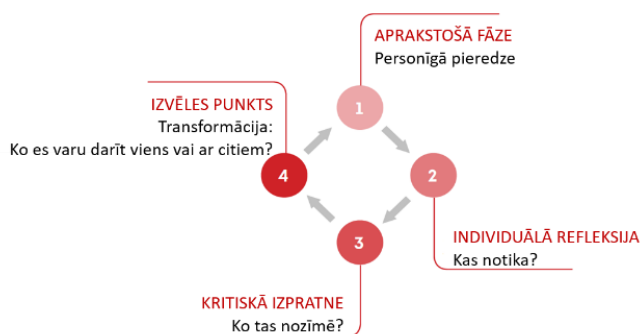
Programma balstīta uz brīvprātības principu, tā ietver četrus pīlārus:

mācīties būt – apzināties un izprast sevi;

mācīties darot – trenēt jaunas prasmes un iemaņas;

mācīties būt kopā – iemācīties darboties grupā, pieņemt citādi domājošos;

mācīties mācīties – prast analizēt savu pieredzi, izvērtēt to.

Apgūstot dažādības treniņa programmu, bērni gūs pilnīgāku izpratni par savas un citu cilvēku identitātes daudzslāņainību, atpazīs diskriminācijas situācijas un vardarbību veicinošus apstākļus, analizējot dažādas situācijas, rīkosies atbildīgāk, apzinoties savas rīcības sekas un cienot citu līdzcilvēku vērtības, nostiprinās labvēlīgākus sociālos ieradumus saziņā un saskarsmē ar citiem, neatkarīgi no viņu piederības kādai konkrētai kultūrai un sociālajai grupai, un stiprinās savas iemaņas, kā pamanīt nevienlīdzību, sociālo netaisnību un kā rīkoties šādās situācijās.

Programmas saturā iekļauti arī mācību materiāli, kas izmantojami gan tēmu ilustrēšanai, gan padziļinātai tēmu apguvei.

Programmas teorētiski saturiskais apraksts

Programma izstrādāta pamatojoties uz starptautiskās asociācijas „Soli pa solim” programmu *«Embracing Diversity»*, kas balstīta “kritiskās pedagoģijas” un progresīvās izglītības pārstāvju pētījumos un atziņās par demokrātijas izglītību.

Programma sniedz bērniem iespēju caur spēlēm un aktivitātēm, apzināties savas jūtas un domas un izprast to ietekmi uz rīcību. Tā palīdz attīstīt cieņu pret dažādību un veidot pozitīvu saskarsmes pieredzi, rosina pamanīt nevienlīdzību, sociālo netaisnību un sniedz prasmes, kā rīkoties šādās situācijās.

Dažādības treniņa programmas saturs ir balstīts uz starptautiskiem pētījumiem, zinātniskajiem pamatojumiem un metodiku par dažādības vadību, kas nodrošinās profesionālu un kvalitatīvu atbalsta pasākumu īstenošanu bērniem, atbilstoši viņu vecumam un pieredzei, un stiprinās psiholoģisko un emocionālo noturīgumu dažādās diskriminācijas vai krīzes situācijās vardarbības preventīvai.

Programmas zinātniskā pamatotība veidota, iedvesmojoties no attīstības humānisma paradigmas pārstāvjiem Paulo Freire, Luiss Dermans Sparks, Glenda M. Mac Naughton, Mazirow, Sonia Nieto, Pols Gorskis un citiem, kuri ir bijuši dažādības, vienlīdzības, “kritiskās pedagoģijas” un “transformatīvās izglītības” jēdzienu aizsācēji un veicinājuši “kritiskā dialoga” un “kritiskās refleksijas” procesus kā pastāvīgu viedokļu apmaiņu un dalīšanos. Izmantotas arī atziņas no Džona Djūija darbiem par demokrātijas izglītību, lai veidotu sabiedrību, kas patiesi novērtē demokrātijas principus, nodrošinot, ka visi tās pilsoņi spēj un vēlas aizstāvēt sevi un būt par aizstāvjiem citiem.

Programma balstīta uz trim izpratnes / apziņas fāzēm: nosaukšanu vārdā, balss došana un sabiedroto veidošana. Šīs trīs jomas atspoguļo konceptuālo mācību pamatu:

- *Nosaukšana vārdā - nevienlīdzības identificēšana un realitātes nosaukšana vārdā.*

Ir svarīgi, lai visi saprastu, ka bieži esam dezinformēti par citiem, par sevi un pasauli, kurā dzīvojam. Lai atveseļotos no tā, ir jārada iekļaujoša un taisnīga nākotne. Lai to izdarītu, jāiemācās apstrādāt jaunas nozīmes, izmantojot efektīvu izpratni un precīzas izziņas atpazīšanu informāciju. Nosaukšana vārdā ir saistīta arī ar to parādību nosaukšanu, kas ir potenciāli šķēršļi vai stimulē tiesību un vienlīdzības ievērošanas idejai un vērtībām. Nosaucot realitāti, cilvēki var pārvarēt problēmas noliegšanas fāzi. Nosaucot vārdā iespējas, lai veicinātu sociālo taisnīgumu, vienlīdzību un cieņu pret dažādību, tiek atbalstīts šo vērtību veicināšanas process un prakse. Kad realitāte ir nosaukta vai atklāta, tad var virzīties uz kritiskas apziņas veidošanu un apzinātas rīcības posmu.

- *Balss došana - dialogu uzsākšana par realitāti un bailēm.*

Balss došana ir uzskats, ka tie, kas tradicionāli ir apklusināti un/vai bezspēcīgāki, sāk aktīvi iesaistīties, izmantojot dialogu, kurā realitāti var dekonstruēt un rekonstruēt, var izveidot jaunas nozīmes un ieviest jaunu praksi. Balss došana ietver “izrunāšanos” par jautājumiem, idejām un jūtām, kas ietekmē cilvēku dzīvi. Mēs varam runāt savā vārdā, bet arī kā apklusinātie vai ‘neredzami’. Lai varētu izteikties, ir nepieciešama spēja sniegt empātiju, līdzdarboties dialogā bez tiesāšanas un piedāvāt risinājumus. Balss iegūšanas un izmantošanas process atbalsta kritiskās apziņas attīstību.

- *Sabiedroto veidošana - uz tiesībām balstīta pieeja.*

Tā vietā, lai saprastu, kā daudzveidība bagātina kopienas, cilvēki bieži vien ir šķirti viens no otra, pamatojoties uz atšķirībām un neatkarīgi no tā, vai tās ir ekonomiskas, dzimuma, kultūras,

religiskas vai citas novērojamas vai uztveramas pazīmes. Līdz ar to dominējošās un pakārtotās grupas tiek atsvešinātas viena no otras. Tādēļ ir nepieciešams 'dziedināt' no apspiešanas sāpēm un pamanīt dažādību. Turklāt ir nepieciešams koncentrēties uz realitāti, ka visi cilvēki pēc savas būtības vēlas būt viens otra sabiedrotie, darboties kopā, lai izskaustu apspiešanu un lai stātos pretī netaisnībai. Sabiedroto veidošana nozīmē indivīdu un grupu pilnvarošanu apvienoties, rīkoties atbildīgi un uzņemties saistības personīgās, profesionālās un institucionālās transformācijas kapacitātes veidošanas procesā. Meklējot sabiedrotos, indivīdi tiek mudināti atstāt klusētāju un malā stāvētāju lomu un uzņemties aktīvu nostāju pret diskrimināciju, netaisnību, atstumtību un ņirgāšanos. Sabiedroto veidošanas process virza cilvēkus cauri pārdomām, dialogam un noved pie konkrētas darbības.

Dažādības programmas tēmas un īstenošanas formas

N.p. k.	Tematika ar īsu satura anotāciju	Akadēmi sko stundu skaits	Īstenošanas formas, metodes
1.	<p>IDENTITĀTE, TĀS DAUDZVEIDĪBA.</p> <p>Mērķis: uzlabot zināšanas un izpratni par savu un citu cilvēku identitātes daudzslāņainību un dažādību kā vienu no priekšnosacījumiem diskriminācijas mazināšanai un vardarbības preventīvai.</p> <p>Sasniedzamais rezultāts: skolēni guvuši pilnīgāku izpratni par savas un citu cilvēku identitātes daudzslāņainību, tās ietekmi uz saskarsmi.</p> <p>Tēmas:</p> <ul style="list-style-type: none"> - stipras un pozitīvas sevis un grupas/sociālās identitātes veidošana; - identitātes daudzslāņainība un mainīgums; - bērnu un viņu ģimeņu kultūras, valodu un pieredzes atzīšana un cienīšana; - identitātes ietekme uz savstarpējo komunikāciju un sadarbību ar citiem. 	2	Pašuztveres aktivitātes - spēles, darbs individuāli un grupās, lai iepazītu bērnu dažādās sociālās identitātes, sarunas, bērnu domu un jūtu izteikšanai par izprasto, pieredzēto, komentārs.
2.	<p>STEREOTIPI, AIZSPRIEDUMI UN DISKRIMINĒJOŠAS ATTIEKSMES/ UZVEDĪBAS VEIDOŠANĀS.</p> <p>Mērķis: veidot prasmes stereotipu, aizspriedumu, netaisnīguma, diskriminācijas un vardarbības izpausmju atpazīšanai un atbildīgai rīcībai šādās situācijās.</p> <p>Sasniedzamais rezultāts: skolēni spēj atpazīt diskriminācijas situācijas un</p>	2	Spēle savu stereotipu atpazīšanai, saruna/ diskusija savu domu un sajūtu izteikšanai, darbs grupās - situāciju izspēles, gadījumu analīze.

	<p>vardarbību veicinošus apstākļus, un ir guvuši prasmes rīkoties atbildīgāk, apzinoties savas rīcības sekas.</p> <p>Tēmas:</p> <ul style="list-style-type: none"> - stereotipi, aizspriedumi un citi maldinoši priekšstati, par etnisko piederību, rasi, veselības stāvokli, vecumu, dzimumu, reliģisko piederību un seksuālo orientāciju un to ietekme uz rīcību un mijiedarbību ar citiem cilvēkiem; - diskriminācijas pazīmes, to atpazīšana; - atbildība un spēja pastāvēt par sevi un citiem, saskaroties ar netaisnīgumu, diskrimināciju vai vardarbību; - palīdzības un atbalsta saņemšanas iespējas diskriminācijas un vardarbības gadījumos. 		
3.	<p style="text-align: center;">DAŽĀDĪBAS PIENĒMŠANA SASKARSMĒ.</p> <p>Mērķis: dot iespēju apgūt svarīgākos priekšnosacījumus nevardarbīgas uzvedības īstenošanai, mijiedarbojoties ar cilvēkiem no dažādām kultūrām un atšķirīgām sociālajām vidēm.</p> <p>Sasniedzamais rezultāts: skolēni nostiprinājuši labvēlīgākus sociālos ieradumus saziņā un saskarsmē ar citiem, neatkarīgi no viņu piederības kādai konkrētai kultūrai un sociālajai grupai.</p> <p>Tēmas:</p> <ul style="list-style-type: none"> - sadarbība, empātija, vērtības un vajadzības kā motivācija rīcībai; - cienpilnas attieksmes un pozitīvas komunikācijas veidošana ar līdzcilvēkiem, neatkarīgi no viņu etniskās piederības, vecuma, dzimuma, veselības stāvokļa, reliģiskās piederības un seksuālās orientācijas. 	2	Spēles, situāciju izspēles un analīze, resursu apskats, video analīze, pārdomas/ komentārs.
	KOPĀ	6	